

Итак, театр за 50 лет своей творческой деятельности прошел не простой тернистый путь. Были периоды подъёмов и спадов, успехов и неудач. Стоит вспомнить, что материально-производственная база рубежа 70-80-х годов практически отвечала запросам театра и позволяла создавать разножанровые сценические произведения на современном уровне. Однако сложный период кризиса на Украине в целом и в Крыму в частности не мог обойти стороной и творческий коллектив Украинского Музыкального театра в г. Симферополе. Это, к сожалению, сказалось не только на материально-технической базе, оскудевшей донельзя, но и на репертуарной палитре театра. Всё это неразрывно связано с культурной жизнью полуострова, его духовностью, становлением и воспитанием украинской молодёжи, украинского общества в целом.

Источники и литература

1. Королев В. Крымский украинский музыкальный театр. Листая страницы истории. Исторические очерки / В. Королев. – Симферополь: Таврия, 2005. – 76 с.
2. Центральный государственный архив Автономной Республики Крым (далее – ЦГА АРК). – Ф.3248. – Оп.1. – Д.2. – Л.27.
3. Терехова І. Вражаюча сила мистецтва / І. Терехова // Крымские известия. – 2007. – 24 марта.
4. Эмирова А.К. Крым – любовь и боль моя / А.К. Эмирова // Проблемы возрождения крымскотатарской культуры. – Симферополь: Крымучпедизд, 2000. – 157 с.
5. Загурский В. Багатогранність репертуарної палітри / В. Загурський // Крымские известия. – 2007. – 22 сентября.
6. ЦГА АРК. – Ф.Р-4187. – Оп.3. – Д.17. – Л.14.
7. Касьяненко Л. Не жалуйся на трудности / Л. Касьяненко // Крымские известия. – 1998. – 24 сентября.
8. Королев В.И. Крым. Век XX. Новые страницы истории / В.И. Королев. – Симферополь: КАТН, 2001. – 114 с.
9. Іванишин І. 50-й театральний сезон / І. Іванишин // Крымские известия. – 2004. – 31 декабря.
10. Пресс-центр Верховной Рады АРК. Украинский театр будет отремонтирован // Крымские известия. – 2004. – 6 октября.
11. Крым на грани тысячелетий: Рейтинговый справочник. – 2-е изд. – Симферополь: Золотой грифон, 2003. – 160 с.

Шендрікова С. П. Український стаціонарний театр у Криму: історія та сучасність

У даній науковій публікації подано і проаналізовано становлення й розвиток стаціонарного професійного національного театру в Криму, починаючи з 50-х років XX століття до сьогодні на прикладі Кримського Українського Музичного театру.

Ключові слова: історія, становлення, матеріально-технічна база, колектив, керівник, сценічні майданчики, репертуар.

Shendrikova S. P. Ukrainian stationary theatre in Crimea: history and present times

In the presented article the establishment and development of the stationary professional theatre in Crimea starting from the 50's of the XX century till nowadays is analyzed by the example of the Crimean Ukrainian Musical theatre.

Key words: history, evolvement, technical basis, staff, repertory.

УДК: 267:321.01:[277.4](477)

О. П. Лахно

ДІЯЛЬНІСТЬ «ІНІЦІАТИВНОЇ ГРУПИ ЗІ СКЛИКАННЯ НАДЗВИЧАЙНОГО ВСЕСОЮЗНОГО З'ЇЗДУ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТІЯН-БАПТИСТІВ У СРСР» У ВСЕСОЮЗНОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ ВИМІРІ

У статті аналізуються особливості діяльності «Ініціативної групи зі скликання надзвичайного Всесоюзного з'їзду Євангельських християн-баптистів у СРСР» як опозиційної до радянського законодавства про релігійні культи організації упродовж 1960-1962 рр.

Ключові слова: Євангельські християни-баптисти, законодавство про релігійні культи, протестанти, церковна опозиція.

Нині євангельсько-баптистське братство в Україні розрізнене та неоднорідне. Існує кілька релігійних організацій, які об'єднують Євангельських християн-баптистів (ЄХБ). А разом із тим і роз'єднують...

Проблема єдності між віруючими ЄХБ уже давно не нова. Найбільшої гостроти вона набула ще в 60-х рр. минулого століття. Тоді в середовищі віруючих Всесоюзної Спілки ЄХБ (ВС ЄХБ), очолюваної Всесоюзною Радою ЄХБ (ВР ЄХБ), починає формуватися альтернативний духовний центр, незалежний від радянських контролюючих органів – «Ініціативна група зі скликання надзвичайного Всесоюзного з'їзду ЄХБ у СРСР» (пізніше – «Оргкомітет зі скликання надзвичайного Всесоюзного з'їзду ЄХБ у СРСР»), а потім – Рада церков ЄХБ (РЦ ЄХБ).

Таким чином, корені сучасної розрізненості в середовищі віруючих ЄХБ лежать ще в минулому столітті. Аналіз цих причин повинен допомогти у вирішенні нинішніх проблем євангельсько-баптистського братства України.

Виходячи з недослідженості проблеми, основна маса матеріалів публікації базується на архівних документах. Це в основному інформаційні звіти, доповідні записки та листування уповноваженого Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів УРСР, інших контролюючих органів. Також нами використано документи «ініціативників» і ВР ЄХБ. Цінними стали документи, які ввійшли до 30-томного „Собрания документов Самиздата”. Більшість архівних матеріалів уперше вводиться до наукового обігу.

В історіографії мало праць із означеної проблеми. Існуючі містять лише загальні дані. Необхідно назвати авторів, які першими зробили спробу аналізу архівних документів з історії релігійного руху спротиву в середовищі Євангельських християн-баптистів. Це, насамперед, Л. Алексеєва, О. Бажан, М. Бурдо, Ю. Вільховий, Л. Мітрохін. Певний інтерес до власної історії є поміж віруючих. З їх середовища виокремимо дослідників В. Домашовця, В. Заватського, Л. Коваленка та О. Сінічкіна.

Отже, нині є потреба у більш глибокому аналізові процесів у релігійному житті радянського суспільства післявоєнного часу. Метою даного дослідження є показ непокори активної частини віруючих ЄХБ радянському законодавству про релігійні культу й незаконним настановам місцевих органів влади та офіційному релігійному центру ВР ЄХБ на початку 1960-х рр.

В Україні прибічники Ініціативної групи розгорнули діяльність відразу ж після прийняття та оприлюднення нового Положення ВР ЄХБ – у 1960 р. [1]. Активісти громад Києва і Харкова не тільки опротестували цей документ, але й виступили проти радянського законодавства про культу. Зокрема, у Києві М. Величко, Г. Вінс, Л. Коваленко, П. Оверчук уже 1960 р. створили з віруючої молоді окрему, незалежну від ВР ЄХБ, нелегальну групу. Деяко пізніше, після відкрито опозиційного виступу Ініціативної групи, вони запросили до Києва Г. Крючкова та О. Прокоф'єва, провівши за їх участю в сел. Нова Боярка кілька нелегальних зборів віруючих [2, с.7].

З цих подій рух «ініціативників» захоплює всю Україну [3]: окремі віруючі і цілі групи виходили із зареєстрованих громад ЄХБ, виникали нелегальні об'єднання незгодних з політикою ВР ЄХБ [4; 5].

Найавторитетнішою та найвпливовішою була київська група віруючих. Керівництво цієї громади складали люди з вищою освітою: Г. Вінс (Київський політехнічний інститут), С. Коваленко (невідомо), Л. Коваленко (Одеський державний університет), Н. Лазарук (Київський державний університет), В. Мельничук (Київський політехнічний інститут), П. Оверчук (невідомо), І. Торубова (Інститут іноземних мов, незакінчена вища освіта) [6, арк.228-229]. У подальшому київська громада «ініціативників» збереже своє провідне, навіть центральне становище поміж українських віруючих-опозиціонерів [7].

Своє учення «ініціативники» ширили Україною з Кіровоградської, Кримської та Харківської обл. Уплив на віруючих церкви ЄХБ вони здійснювали шляхом поштового відправлення листів та через зв'язкових; використовували також родинні й релігійні канали [8, арк.2].

Одразу ж після офіційного виступу Ініціативної групи в серпні 1961 р. до органів влади масово надходили листи від віруючих з проханнями дозволити проведення Всесоюзного з'їзду. Показовою є статистика, облікована працівниками Ради у справах релігійних культів (РСРК), щодо кількості отриманих листів з приводу скликання з'їзду упродовж 21 серпня – 30 грудня 1961 р. Лише за 4 з лишком місяці Рада отримала 272 листи за майже 1 300 підписами [9, арк.50-51; 10]. З України надійшло 112 листів, переважно з Донецької, Запорізької, Київської, Одеської та Харківської обл. [9, арк.51]. Прикметно, що найбільше підписів – саме українських віруючих. Упродовж січня – квітня 1962 р. всього було отримано 61 лист, з них із України – 12 [11, арк.122-123].

Неправильно думати, що клопотання окремих громад про скликання надзвичайного з'їзду залишили без розгляду та відповіді. Зворотна реакція була, але, звісно, не на користь прохачів. Для прикладу наведемо красномовний лист-заяву членів громади ЄХБ с. Скрегилівка Фастівського району Київської обл., адресований уповноваженому РСРК у Київській обл. О. Шарандаку (1962 р.): «Нами було надіслано до Москви клопотання з приводу скликання з'їзду церкви ЄХБ і це нами зроблено необдуманно й цим ми на громаду наклали велику неприємність, що нам за наші дії зачинили молитовне зібрання. І ми, літні люди, не можемо задовольняти свої релігійні потреби.

Просимо у Вас, вибачення (!? – О. Л.) за допущену нами помилку й надалі обіцяємо не допускати подібних порушень.

Просимо Вас повернути нам реєстраційні документи, щоб ми мали можливість проводити молитовні служіння» [12, с.66].

Працівники ВР ЄХБ, разом з представниками атеїстичної влади по всій країні виступали проти з'їзду та відстоювали нове Положення й Інструктивний лист. Наприклад, старші пресвітери ВР ЄХБ К. Велісейчик та М. Германович у своїх листах до громад віруючих говорили, що служителі Ініціативної групи, «виступаючи проти нового Положення ВР ЄХБ, цим самим виступають проти радянського законодавства про культу, а виступати проти радянського законодавства про культу рівносильне тому, що й протівитися владі... Ті громади, які поважають державний закон як «Божу установу» ... користуються свободою» [13, с.6].

У відповідь на активізацію релігійного підпілля, посилення опозиційних настроїв поміж віруючих під егідою Ініціативної групи Рада виробила певні заходи, спрямовані на «очищення громад ВР ЄХБ від прокоф'ївських активістів». Вони зводилися до наступних:

«1. Виявити найбільш заражені посланнями Прокоф'єва громади та сконцентрувати на них особливу увагу.

2. Старші пресвітери повинні докласти усіх зусиль для того, щоб вилікувати свої заражені громади від впливу Прокоф'єва та Крючкова.

3. Якщо відвідування старшими пресвітерами не приведуть до вилікування хворих громад, то за цю справу повинні взятися члени ВР ЄХБ.

4. Потрібно виявити в кожній громаді всіх активістів, які займаються переписуванням, розмноженням і поширенням поміж віруючих послань Прокоф'єва.

5. Потрібно провести розмову з кожним активістом окремо і взяти з кожного обіцянку, що він (вона) припинить розмноження або поширення послань Прокоф'єва.

6. Якщо активіст відмовиться від такої обіцянки, то поставити його (її) на замітку й відлучити від участі у хлібопреломленні на певний термін.

7. Якщо по закінченню терміну зауваження активіст буде продовжувати поширення послань Прокоф'єва, то тоді вигнати його (її) з громади шляхом відлучення або виключення» [14, арк.182].

Характерно, що першою реакцією на факт створення Ініціативної групи та її вимоги з боку уповноваженого РСРК при РМ УРСР К. Полонника була секретна доповідна записка №111-с від 12 вересня 1961 р., адресована Голові КДБ при РМ УРСР В. Нікітченку. К. Полонник інформував, що останнім часом у частині областей України (Київська, Одеська, Сталінська, Харківська) активізували роботу підпільні проповідники, котрі виступають проти радянського законодавства про культу. Вони постійно подорожують Україною, поширюють невдоволення обмеженнями культу, встановленими за прямого втручання органів державної влади офіційним духовним центром – ВР ЄХБ, організують групи віруючих для окремих від зареєстрованих громад молитовних зібрань, закликають до непокори владним структурам і т. п.

Далі уповноважений наголошував, що найбільш бурхливу діяльність розгорнув О. Прокоф'єв, інкримінуючи йому створення, розмноження на склографі та поширення у всіх громадах ЄХБ послання до віруючих із закликом надсилати делегатів на проектований з'їзд [15, с.89].

Аналогічного листа надіслали й заступникові Голови РМ УРСР П. Троньку та завідувачу відділом пропаганди й агітації ЦК КПУ Г. Шевелю (за №112-с від 12 вересня 1961 р.) [16, арк.107,108].

Насправді, не применшуючи ролі О. Прокоф'єва у створенні Ініціативної групи, варто відзначити, що під усіма офіційними документами цієї фракції у ВС ЄХБ стояли два підписи – безпосередньо О. Прокоф'єва та Г. Крючкова [17, арк.1,2,52-55зв.; 18, арк.4-9,70-76,76зв.-79зв.; 19, с.22-33; 20, арк.72-78]. Зроблено це для того, щоб не оголошувати складу Ініціативної групи з метою запобігання одночасному арештові всіх лідерів «ініціативного» руху.

Ю. Крючков (син Г. Крючкова) пропонує власну точку зору на процес створення та діяльності Ініціативної групи. Інколи, як нам здається, перебільшуючи роль свого батька, він, тим самим, намагається применшити роль О. Прокоф'єва у продукуванні, підготовці, підписанні, виготовленні (розмноженні) і поширенні перших документів групи.

Характеризуючи О. Прокоф'єва, Ю. Крючков говорить: «...у подальшому Прокоф'єв поряд зі значною допомогою виявляв багато непродуманих і самостійних дій. Він був зарозумілим, постійно проявляв свавілля та братський непослух. Він, наприклад, писав свої особисті звернення до друзів і церков..., займався і політичними питаннями, які не мали жодного відношення до справи церкви. Він критикував радянську владу за неправильну політику, у тому числі й міжнародну, за профспілку, за колгоспи і т. п. Сумку зі своїми політичними документами він постійно носив з собою, тому в будь-який момент вона могла опинитися в руках влади» [21, с.32]. Саме цього найбільше боялися Г. Крючков та інші члени Ініціативної групи.

Читаючи таку негативну характеристику на О. Прокоф'єва, дану його товаришем по релігійній роботі та «співучасником» створення Ініціативної групи, запитуємо: «Чому вона з'явилася аж у 2001 р.? А не одразу ж після вчинків пресвітера? Без осудження й спроби змінити таку поведінку?». Навіть після відлучення О. Прокоф'єва від церкви у 1969 р. за аморальну поведінку в жодному документі РЦ ЄХБ не фігурувала така убивча критика стосовно цього лідера церковної опозиції. Мабуть, для діячів СЦ було невідгидним паплюжити одного з її фундаторів і ініціаторів тоді, коли цей факт миттєво розголосили б, «прикрасивши», радянська пропаганда та ВР ЄХБ поміж віруючих, співчуваючих та невіруючих. Враховуючи те, що першим підписантом офіційного документа Ініціативної групи був О. Прокоф'єв, то весь опозиційний рух у середовищі віруючих церкви ЄХБ в атеїстичній пресі та науково-популярній літературі отримав назву «прокоф'ївці». Можливо, саме тому його заарештували першим зі складу Ініціативної групи.

Через місяць після оприлюднення звернення Ініціативної групи до віруючих, 20 вересня, старший пресвітер ВР ЄХБ в Україні О. Андреев просив уповноваженого РСРК в УРСР К. Полонника санкціонувати відправлення листів старшим пресвітерам областей, пресвітерам і церковним радам громад ЄХБ, передовсім – у Сталінську та Харківську обл., у яких би дезавуйовувалися положення листів О. Прокоф'єва та Г. Крючкова [14, арк.137].

З цього часу ВР ЄХБ розпочала кампанію з дискредитації членів Ініціативної групи, а також спробу локалізувати поширення їхніх ідей. Так, зокрема, старших пресвітерів областей скеровували на виявлення «особливо засмічених» громад і виведення їх з-під впливу Г. Крючкова та О. Прокоф'єва, виявлення активістів, які поширювали послання останніх [22, с.538].

О. Андреев критично сприйняв послання Ініціативної групи до Президії ВР ЄХБ. Зокрема, у своїх неодноразових роз'ясненнях для віруючих він називав його анонімним, таким, яке «написане невідомо ким», оскільки, як зауважує О. Андреев, не повідомлені адреси авторів, немає жодного власноручного підпису (хоча в кінці тексту стояли прізвища Прокоф'єва та Крючкова). Старшому пресвітері ВР ЄХБ в Україні також не сподобалося те, що не вказано авторів документа, чи є вони членами громади ЄХБ або служителями, ким вони уповноважені, відсутня зворотна адреса для контакту тощо. Уже це, на його думку, виявляє нещирість авторів послань і викликає недовіру [14, арк.175].

Аналізуючи зміст першого послання до Президії ВР ЄХБ і першого послання віруючим церкви від Ініціативної групи, О. Андреев дійшов висновку, що їх об'єднує одна найголовніша спільна особливість – політична зорієнтованість. Цим самим старший пресвітер ВР ЄХБ в Україні намагався перевести діяльність групи з релігійної площини до компетенції державних органів примусу.

Про реакцію служителів ВР ЄХБ на активність «ініціативників» на території України також говорить лист невідомого нам автора до старшого пресвітера в Україні О. Андреева та його заступника М. Мельникова (лист «дивним» чином одразу ж потрапив до рук працівників РСРК і зберігається в архівних фондах уповноваженого Ради в УРСР [18, арк.109-110зв.]). У ньому висловлено критичні зауваження на доповідь О. Андреева від 21 грудня 1961 р. про листи-послання Ініціативної групи. Доповідача звинувачено в тому, що самі послання він не зачитував, приховуючи їх зміст; виступ старшого пресвітера був, начебто, не об'єктивним; у ньому переважали грубі нападки на авторів послань, які, у свою чергу, були названі ним політично ненадійними [18, арк.109зв.].

Діячі ВР ЄХБ недооцінювали рух «ініціативників» у той час, як останні заявляли, що їх підтримують усі незареєстровані громади, котрі складали 2/3 церкви ЄХБ [23, с.2-6]. Офіційна статистика на піковому етапі руху «ініціативників» нараховувала близько 155 тис. його учасників [24, с.42-51]. Таку ж цифру прибічників опозиції в євангельсько-баптистському братстві Радянського Союзу називають сучасні дослідники [25, с.381]. У свою чергу, В. Заватський відзначає, що 72 відсотки «ініціативників» приєдналися до опозиційного руху віруючих між 1961 та 1963 рр. [26, с.184].

20 листопада 1961 р. Президія ВР ЄХБ поширила послання, де пропонувала служителям дуже обережно ставитися до листів, які розсилає Ініціативна група [27, с.99; 28, арк.20; 29].

29 листопада – 3 грудня 1961 р. проходив розширений пленум ВР ЄХБ, на якому були присутніми 30 служителів [30, с.242]. На ньому генеральний секретар духовного центру О. Карев проінформував про надзвичайно серйозну ситуацію в братстві; про сприятливу обстановку для діяльності «ініціативників», масове поширення послань Ініціативної групи в зареєстрованих громадах. Окремі члени ВР ЄХБ навіть підтримували думку про необхідність скликання з'їзду або, як мінімум, проведення розширеної конференції за участі пресвітерів великих громад; пропонували заслухати звіт про діяльність ВР ЄХБ і переобрати її склад, який не обирався упродовж 15 рр. Також були пропозиції просити РСРК при РМ СРСР дозволу на проведення з'їзду.

Виступаючи на пленумі, О. Карев зізнався: «Шторм, який розпочався у серпні 1961 р., перевершив усі сподівання» [31, с.122].

Примітно, що під час роботи розширеного пленуму ВР ЄХБ представник Ініціативної групи вручив О. Кареву проект нового Статуту Спільки ЄХБ. Це продемонструвало серйозну організаційну активність «ініціативників» і далекоглядні плани на майбутнє [32; 33, арк.21; 34].

Згодом ВР ЄХБ надіслала усім громадам інформацію про нараду. Проте її текст не зовсім відповідав реальності. Зокрема, наголошувалося, що «...братська нарада категорично й рішуче засудила шкідливу розкольніцьку роботу в рядах наших громад і постановила, щоб усі старші пресвітери, члени ВР ЄХБ і всі віруючі сміливо протистали різним самозванцям, перестали їх приймати та різні їхні послання...» [35, арк.38]. Також Всесоюзна Рада не забарилася похвалитися тим, що «нарада виразила своє глибоке задоволення діяльністю ВР ЄХБ... у правильному ставленні до уряду та всіх органів влади нашої країни» [35, арк.37]. Як уже зрозуміло, явно не одноголосно.

У свою чергу, Ініціативна група поширила між громадами віруючих повідомлення про свою роботу, де пропонувала власну резолюцію:

«Вважати недійсними:

1. Усі наради загальносоюзного значення та їх рішення й документи.
2. Призначення нового складу ВР ЄХБ і окремих її служителів.
3. Скликання з'їзду без участі даної ініціативної групи» [36; 37].

Ми маємо можливість проаналізувати окремі пункти проекту нового Положення про Спільку ЄХБ у СРСР від 26 листопада 1961 р., запропонованого членами Ініціативної групи для розгляду майбутнім Всесоюзним з'їздом і врученому Пленуму ВР ЄХБ як альтернативу чинному Положенню. Останній документ «ініціативники» назвали також проектом, оскільки він не був затверджений загальноцерковним з'їздом [38, с.22-32; 39].

Так, зокрема, відмінними від чинного Положення були такі пункти проекту «ініціативників»: пункт 1 передбачав добровільність об'єднання віруючих євангельсько-баптистського віросповідання у Спільку ЄХБ у СРСР; пункт 3 і 18 регламентували виборність ВР ЄХБ з'їздом; пункт 11 визначав право ВР ЄХБ лише затверджувати обрання та відсторонення з посади старших пресвітерів, а не прямо призначати та звільняти їх без участі громад; пункт 13 установлював зв'язок ВР ЄХБ з усіма громадами віруючих церкви ЄХБ – і зареєстрованими, і незареєстрованими; пункт 21 наголошував, що старших пресвітерів повинні обирати

відповідні громади, а не призначати зверху; пунктами 25 і 26 встановлена повна відсутність будь-яких вікових обмежень для членів церкви ЄХБ; пункти 29 і 30 дозволяли проводити богослужіння і в молитовних будинках, і приватних приміщеннях; пункт 32 ліквідував виконавчі органи громади; пункт 34 надавав право участі в проповідях під час богослужінь усім членам ВС ЄХБ на розгляд громади; у додатку зазначено, що вищим керівним органом Спілки ЄХБ має бути Всесоюзний з'їзд церкви [32].

Отже, як бачимо, проект Ініціативної групи передбачав більшу автономність громад ЄХБ і виборність усіх керівних посад церковної ієрархії.

26 листопада 1961 р. відбулася зустріч служителів групи з працівниками канцелярії ВР ЄХБ з ініціативи останньої [40]. Головне завдання зустрічі – місія передачі відповіді РСРК при РМ СРСР про вимогу з'їзду [41, с.1-3]. Так, зокрема, О. Карев у розмові повідомив: «Нам доручено сказати вам, що голова Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР уповноважив нас заявити вам про те, що з'їзд не буде дозволений за жодних обставин, тобто у дозволі на з'їзд категорично відмовлено... Я не вірю в цей з'їзд, так як зараз у нашій країні взято найжорстокіший курс відносно релігії. Вони (органи влади. – О. Л.) вирішили покінчити з організованою релігією у найкоротший час! Вони не збираються йти з нами до комунізму!» [42, с.34; 43].

Таким чином, своє негативне ставлення до ідеї проведення всецерковного з'їзду висловили партійні та державні органи влади, а також офіційний центр церкви ЄХБ. Цим вони тільки погіршили ситуацію з єдністю поміж віруючих, посиливши відцентрові тенденції у середині конфесії.

Після зустрічі представників Ініціативної групи з працівниками ВР ЄХБ Г. Крючков і О. Прокоф'єв звернулися до РСРК із запитанням: «...чи можна це вважати Вашою офіційною відмовою у дозволі з'їзду?» [44, арк.205]. Відповідь була мовчазно-стверджувальною.

Пленум ВР ЄХБ наприкінці 1961 р. вирішив порушити клопотання перед органами влади про отримання дозволу на проведення наради-з'їзду представників церков ЄХБ паралельно з проханнями Ініціативної групи. Було зіставлено пункти Положення та Інструктивного листа з Віровченням ЄХБ, Статутом, виробленим Ініціативною групою, та чинною постановою ВЦВК РРФСР «Про релігійні об'єднання» від 8 квітня 1929 р. При порівнянні виявлено невідповідності пунктів Положення та Інструктивного листа як Віровченню, так і законодавству про релігійні об'єднання [30, с.243; 45, арк.23-30]. Цим самим була визнана правота прибічників Ініціативної групи, яка почала виступати проти обох документів ВР ЄХБ 1960 р. і законодавства про культу одночасно.

Починаючи з грудня 1961 р. і по січень 1963 р., керівництво ВР ЄХБ тричі подавало документи до РСРК разом з клопотанням про дозвіл на проведення наради-з'їзду. У січні 1963 р. було представлено проект програми з'їзду та проект нового Статуту, а 24 липня 1963 р. отримано дозвіл на проведення Всесоюзної наради представників зареєстрованих громад ЄХБ у жовтні 1963 р. Так РСРК почала форсувати події, надавши право скликання «з'їзду» офіційній («слухняній») церкві ЄХБ з метою повного контролю за його рішеннями. Проведення довгоочікуваного, хоча й контрольованого, з'їзду церкви повинно було обеззброїти Ініціативну групу (чи Оргкомітет).

ВР ЄХБ офіційну позицію щодо діяльності Ініціативної групи оприлюднила лише в 1962 р. у листі до церков братства, а точніше до пресвітерів і виконавчих органів громад. У ньому Рада повідомляла, що їй зовсім не відомі ті, хто входить до Ініціативної групи. З-поміж них – і О. Прокоф'єв та Г. Крючков, які не належали до працівників ВР ЄХБ. Звичайно, лідери ВР ЄХБ дещо «згіршили», адже вони насправді добре знали лідерів групи, мали з ними зустрічі та переговори в минулому. Працівники Ради також не рекомендували надсилати жодних клопотань до органів влади [46].

Реакція на діяльність «ініціативників» з боку каральних органів держави також не забарилася. Упродовж 1960-1963 рр. було заарештовано близько 200 активних «ініціативників», але це не послабило, а тільки зміцнило опозиційний рух [47, с.143]. Зарубіжні дослідники говорять про 155 в'язнів станом на початок 1964 р. [48, с.123]. З перших 197 ув'язнених прибічників Ініціативної групи 96 осіб випало на Росію, а 50 – на Україну. Хоча дещо пізніше ситуація зміниться не на користь Україні [26, с.184].

Могутня підтримка віруючих утримала владу від негайного арешту членів Ініціативної групи (у 1962 р. заарештували лише О. Прокоф'єв) [15, с.92-94]. Проте на місцях терор проти «незгодних» з ВР ЄХБ не приховували.

Дещо пізніше РСРК визнала: активне застосування адміністративних заходів з ліквідації та припинення діяльності опозиційно налаштованих груп віруючих не мало позитивних результатів [49, арк.27]. Уповноважений Ради також повідомляв, що кількість таких груп і їх членів невпинно зростає, а перехід до глибокого підпілля значно ускладнив подолання цього явища. Далі він пропонував переглянути окремі пункти Положення ВР ЄХБ, зокрема, про випробувальний термін для наблизених, кількість молитовних зібрань і проповідників тощо. Як бачимо, знову представник державної влади відкрито втрутився у внутрішні церковні справи, пропонуючи вигідні атеїстичні положення церковних правових документів. Через рік, у 1963 р., ВР ЄХБ слухняно виконає ці пропозиції влади.

К. Полонник у своєму таємному листі від 10 липня 1962 р. до завідувача відділом пропаганди й агітації ЦК КПУ Г. Шевеля радив, що «з чвар, які ось уже рік мають місце в секті євангельських християн-баптистів, слід максимально скористатися нашої антирелігійної пропаганди з тим, щоб сприяти послабленню і організаційному розвалі громад ЄХБ. У першу чергу треба зайнятися молоддю, залучити її до активної участі в громадсько-культурній роботі на тих підприємствах і установах, де вона працює» [50, арк.90].

Уперше ідея утворення Оргкомітету прозвучала в листі Ініціативної групи до ВР ЄХБ від 23 січня 1962 р. [51]. Був установлений такий порядок реалізації такого задуму: спершу офіційно звернутися до РСРК за дозволом на утворення Оргкомітету, а потім утворити під своїм керівництвом та за участі представника від ВР ЄХБ цей комітет [52, с.253]. Далі, для забезпечення необхідних умов роботи з підготовки з'їзду, ВР ЄХБ запропоновано надати комітетові у тимчасове користування її канцелярію, журнал «Братский вестник», технічні засоби, статистичні матеріали та всіляко сприяти діяльності Оргкомітету. Наприкінці листа ВР ЄХБ прохали дати відповідь до 1 лютого [17, арк.1].

Оскільки Рада не підтримала такої пропозиції, уже 25 лютого 1962 р. Ініціативну групу перетворили на Оргкомітет зі скликання Всесоюзного з'їзду представників церков ЄХБ – і зареєстрованих, і незареєстрованих громад [17, арк.12-12зв.; 53, арк.94; 54].

З цього моменту підготовчий етап проведення з'їзду церкви ЄХБ був замінений на організаційний. Ініціатори надзвичайного з'їзду накреслили нові завдання.

Таким чином, послання та звернення Ініціативної групи до віруючих стали своєрідним сигналом до організаційного єднання прибічників розмежування з лінією ВР ЄХБ і утворення нового релігійного центру євангельсько-баптистської церкви. Відповіді на заклик групи підтримати кампанію за скликання з'їзду ЄХБ фактично були реєстраційними листами, які свідчили про підтримку «ініціативників» тією чи тією релігійною групою.

Джерела та література

1. Всесоюзному Совету ЕХБ от старшего пресвитера ВСЕХБ по Украине А.Андреева [Електронний ресурс]: Документ / Евро-азиатская Аккредитационная Ассоциация // История Евангельского движения в Евразии. Материалы и документы. 4.0. – Одесса: ЕААА, 2005. – 1 електр. опт. диск (CD-ROM).
2. Степанов П.Я. Про сучасний розкол серед євангельських християн-баптистів / Павло Якович Степанов. – К.: Т-во «Знання» УРСР, 1967. – 47 с. – (Т-во «Знання» УРСР. Серія 4. №12).
3. Сведения о проведенной деятельности в общинах ВС ЕХБ так называемой «Инициативной группой», возглавляемой Прокофьевым и Крючковым [Електронний ресурс]: Документ / Евро-азиатская Аккредитационная Ассоциация // История Евангельского движения в Евразии. Материалы и документы. 4.0. – Одесса: ЕААА, 2005. – 1 електр. опт. диск (CD-ROM).
4. Всесоюзному Совету евангельских христиан-баптистов (18.10.1961 г.) [Електронний ресурс]: Документ / Евро-азиатская Аккредитационная Ассоциация // История Евангельского движения в Евразии. Материалы и документы. 4.0. – Одесса: ЕААА, 2005. – 1 електр. опт. диск (CD-ROM).
5. Науковий архів Науково-дослідного просвітницького центру (НА НДПЦ) «Меморіал». – Ф.158. – АС №770: II. Второе послание Инициативной группы (октябрь) // Собрание документов Самиздата: В 30-ти тт. – Т.14: Документы Баптистов (ЕХБ), ч.1. – Мюнхен: RL/RFE Research Institute, 1972-1978.
6. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). – Ф.4648. – Оп.4. – Спр.323.
7. Заявление верующих г. Киева (1961) [Електронний ресурс]: Документ / Евро-азиатская Аккредитационная Ассоциация // История Евангельского движения в Евразии. Материалы и документы. 4.0. – Одесса: ЕААА, 2005. – 1 електр. опт. диск (CD-ROM).
8. ЦДАВО України. – Ф.4648. – Оп.4. – Спр.330.
9. Державний архів Російської Федерації (ДАРФ). – Ф.Р-6991. – Оп.4. – Спр.124.
10. Никольская Т. Кто такие «отделенные»? К 40-летию движения баптистов-инициативников / Татьяна Никольская // Мирт. – 2001. – №5 (сентябрь-октябрь).
11. ДАРФ. – Ф.Р-6991. – Оп.4. – Спр.133.
12. Вестник истины. – 1986. – №3-4.
13. Не скроем от детей наших [сборник документов] // Вестник истины. – 1979. – №1.
14. ЦДАВО України. – Ф.4648. – Оп.2. – Спр.360.
15. Лахно О.П. Роль О.Ф. Прокоф'єва у становленні церковної опозиції серед Євангельських християн-баптистів у 50-60-х роках ХХ століття / Олександр Петрович Лахно // Історична пам'ять: Науковий збірник. – 2006. – №2. – С.86-96.
16. ЦДАВО України. – Ф.4648. – Оп.4. – Спр.301.
17. ЦДАВО України. – Ф.4648. – Оп.2. – Спр.388.
18. ЦДАВО України. – Ф.4648. – Оп.2. – Спр.413.
19. НА НДПЦ «Меморіал». – Ф.158. – АС №770 // Собрание документов Самиздата: В 30-ти тт. – Т.14: Документы Баптистов (ЕХБ), ч.1. – Мюнхен: RL/RFE Research Institute, 1972-1978.
20. ЦДАВО України. – Ф.4648. – Оп.2. – Спр.381.
21. Крючков Ю.К. Внутрицерковное Движение ЕХБ в бывшем Советском Союзе / Юрий Константинович Крючков. – Сакраменто (США): Б. и., 2001. – 70 с.
22. Войналович В.А. Парти́но-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940-1960-х років: політологічний дискурс / Віктор Анатолійович Войналович; [НАН України; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень]. – К.: Світогляд, 2005. – 742 с.
23. Bourdeaux M. Religious Ferment in Russia / Michael Bourdeaux. – London: Macmillan, 1968. – 255 p.
24. Лялина Г.С. Баптизм: иллюзии и реальность / Галина Сергеевна Лялина. – М.: Политиздат, 1977. – 175 с.
25. Історія релігії в Україні: навч. посібник [для вищих навч. закл.] / А.М. Колодний, П.Л. Яроцький, В.О. Лобовик та ін.; За ред. А.М. Колодного, П.Л. Яроцького; [НАН України, Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди. Відділення реліг-ва]. – К.: Знання, 1999. – 736 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

26. Sawatsky W. Soviet Evangelicals since World War II / Walter Sawatsky. – Kitchener (Ontario); Scottdale (Pennsylvania): Herald press, 1981. – 528 p.
27. Синичкин А. От Инициативной группы к Оргкомитету / А. Синичкин // Богословие и богословское образование в современном обществе: актуальные вопросы теории и практики: сборник материалов конференции Богословского общества Евразии. – Одесса: ЕААА; Богословское общество Евразии, 2002. – С.86-109.
28. Возникновение деятельности «Инициативной группы» (Материалы из архива Я.К. Духонченко) [Электронный ресурс]: Документ / Евро-азиатская Аккредитационная Ассоциация // История Евангельского движения в Евразии. Материалы и документы. 1.1. – Одесса: ЕААА, 2004. – 1 электр. опт. диск (CD-ROM).
29. Пресвитеру и исполнительному органу общины ЕХБ [Электронный ресурс]: Документ / Евро-азиатская Аккредитационная Ассоциация // История Евангельского движения в Евразии. Материалы и документы. 4.0. – Одесса: ЕААА, 2005. – 1 электр. опт. диск (CD-ROM).
30. История Евангельских христиан-баптистов в СССР. – М.: Изд-во ВСЕХБ, 1989. – 624 с.
31. Савинский С.Н. История русско-украинского баптизма: учеб. пособие / Сергей Никитович Савинский; [Евангельские христиане-баптисты]. – Одесса: Одесская Богословская Семинария, 1995. – 128 с.
32. Положение о Союзе евангельских христиан-баптистов в СССР (Материалы из архива Я.К. Духонченко) [Электронный ресурс]: Документ / Евро-азиатская Аккредитационная Ассоциация // История Евангельского движения в Евразии. Материалы и документы. 1.1. – Одесса: ЕААА, 2004. – 1 электр. опт. диск (CD-ROM).
33. Пленум ВСЕХБ с 29 ноября по 3 декабря 1961 г. (Материалы из архива Я.К. Духонченко) [Электронный ресурс]: Документ / Евро-азиатская Аккредитационная Ассоциация // История Евангельского движения в Евразии. Материалы и документы. 1.1. – Одесса: ЕААА, 2004. – 1 электр. опт. диск (CD-ROM).
34. Положение о Союзе Евангельских христиан-баптистов в СССР [Электронный ресурс]: Документ / Евро-азиатская Аккредитационная Ассоциация // История Евангельского движения в Евразии. Материалы и документы. 4.0. – Одесса: ЕААА, 2005. – 1 электр. опт. диск (CD-ROM).
35. ЦДАВО України. – Ф.4648. – Оп.2. – Спр.454.
36. Сообщение о работе инициативной группы по созыву чрезвычайного всесоюзного съезда ЕХБ в СССР [Электронный ресурс]: Документ / Евро-азиатская Аккредитационная Ассоциация // История Евангельского движения в Евразии. Материалы и документы. 4.0. – Одесса: ЕААА, 2005.
37. НА НДПЦ «Мемориал». – Ф.158. – АС №770: Сообщение о работе инициативной группы (октябрь) // Собрание документов Самиздата: В 30-ти тт. – Т.14: Документы Баптистов (ЕХБ), ч.1. – Мюнхен: RL/RFE Research Institute, 1972-1978.
38. НА НДПЦ «Мемориал». – Ф.158. – АС №770: Положение о Союзе Евангельских христиан-баптистов в СССР // Собрание документов Самиздата: В 30-ти тт. – Т.14: Документы Баптистов (ЕХБ), ч.1. – Мюнхен: RL/RFE Research Institute, 1972-1978.
39. HU OSA. – Fonds 300: Records of Radio Free Europe / Radio Liberty Research Institute. – Subfonds 85: Samizdat Archives. – Series 9: Published Samizdat. – Archival boxes 17. – AS 770: «Положение о Союзе Евангельских христиан-баптистов в СССР».
40. Телеграмма Крючкова Г.К. от Жидкова, Карева, Иванова (17.11.1961 г.) [Электронный ресурс]: Документ / Евро-азиатская Аккредитационная Ассоциация // История Евангельского движения в Евразии. Материалы и документы. 4.0. – Одесса: ЕААА, 2005. – 1 электр. опт. диск (CD-ROM).
41. У истоков пробуждения // Братский листок. – 1986. – №1.
42. У истоков пробуждения // По пути возрождения. – М.: Христианин, 1989. – С.34-36.
43. У истоков пробуждения [По пути возрождения] [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pharisai.by.ru/librar/viarev3.htm>
44. HU OSA. – Fonds 300: Records of Radio Free Europe / Radio Liberty Research Institute. – Subfonds 85: Samizdat Archives. – Series 9: Published Samizdat. – Archival boxes 17. – AS 771: «IV. Заявление от 30 ноября 1961 г.».
45. Анализ разосланного Положения и Инструктивного письма ВСЕХБ (Материалы из архива Я.К. Духонченко) [Электронный ресурс]: Документ / Евро-азиатская Аккредитационная Ассоциация // История Евангельского движения в Евразии. Материалы и документы. 1.1. – Одесса: ЕААА, 2004. – 1 электр. опт. диск (CD-ROM).
46. Письмо от ВС ЕХБ церквам (1962) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rusbaptist.stunda.org/dop/scecb/pismo.htm>
47. Алексеева Л.М. История инакомыслия в СССР. Новейший период / Людмила Михайловна Алексеева. – Вильнюс – М.: Весть, 1992. – 352 с.
48. Bourdeaux M. Church and state and schism: The recent history of the Soviet Baptists / M. Bourdeaux, P. Reddaway // Religion and the Soviet State: A Dilemma of Power / Ed. by M. Hayward and W.C. Fletcher. – London: Pall Mall press, 1969. – 200 p.
49. ЦДАВО України. – Ф.4648. – Оп.4. – Спр.319.
50. ЦДАВО України. – Ф.4648. – Оп.4. – Спр.318.
51. Всесоюзному Совету ЕХБ в СССР (23 января 1962 г.) [Электронный ресурс]: Документ / Евро-азиатская Аккредитационная Ассоциация // История Евангельского движения в Евразии. Материалы и документы. 4.0. – Одесса: ЕААА, 2005.
52. НА НДПЦ «Мемориал». – Ф.158. – АС №772: I. Обращение к ВС ЕХБ от 23 января 1962 г. // Собрание документов Самиздата: В 30-ти тт. – Т.14: Документы Баптистов (ЕХБ), ч.1. – Мюнхен: RL/RFE Research Institute, 1972-1978.
53. ЦДАВО України. – Ф.4648. – Оп.2. – Спр.380.
54. Извещение об образовании Оргкомитета Церкви ЕХБ в СССР [Электронный ресурс] / Евро-азиатская Аккредитационная Ассоциация // История Евангельского движения в Евразии. Материалы и документы. 4.0. – Одесса: ЕААА, 2005.

Лакно А. П. Деятельность «Инициативной группы по созыву чрезвычайного Всесоюзного съезда Евангельских христиан-баптистов в СССР» во всесоюзном и украинском измерении

В статье анализируются особенности деятельности «Инициативной группы по созыву чрезвычайного Всесоюзного съезда Евангельских христиан-баптистов в СССР» как оппозиционной к советскому законодательству о религиозных культах организации на протяжении 1960-1962 гг.

Ключевые слова: Евангельские христиане-баптисты, законодательство о религиозных культах, протестанты, церковная оппозиция.

Lakhno O. P. Activity of the «Initiative group on convocation of extraordinary All-Union convention of the Evangelic Christians-Baptists in the USSR» in the All-Union and Ukrainian measuring

In the article the features of activity of the «Initiative group on convocation of extraordinary All-Union convention of the Evangelic Christians-Baptists in the USSR» are analysed as opposition to the soviet legislation about the religious cults of organization during 1960-1962.

Key words: Evangelic Christians-Baptists, legislation about religious cults, protestants, church opposition.

УДК: 94(477.75)“1950/1980”:338.48

А. Д. Попов

РАЗВИТИЕ ИНФРАСТРУКТУРЫ ИНОСТРАННОГО ТУРИЗМА В КРЫМУ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ 1950–Х – 1980–Е ГГ.

В статье охарактеризовано развитие и использование инфраструктуры для обслуживания иностранных туристов в Крыму во второй половине 1950-х–1980-е гг. включая сеть объектов размещения, предприятий общественного питания, а также парк собственного автотранспорта «Интуриста».

Ключевые слова: туристское путешествие, гостиница, кемпинг, ресторан, транспорт, сервис, «Интурист».

В процессе подготовки к проведению финальной части Чемпионата Европы по футболу 2012 г. значительное внимание органов государственной власти, представителей бизнеса и широкой общественности привлечено к проблемам развития материально-технической базы для приема участников и гостей этого масштабного спортивного мероприятия. Целый комплекс неотложных мер направлен на то, чтобы не только спортивные объекты, транспортные коммуникации, но и предприятия гостинично-ресторанного бизнеса обеспечили достойное обслуживание иностранных туристов, которые придут в Украину во время Евро-2012. Данное обстоятельство должно стать катализатором интереса к опыту приема вояжеров из-за рубежа, накопленному в советский период. Изучая его можно найти немало аналогий с современностью и извлечь определенные уроки. Однако, описание «инфраструктурной» составляющей развития иностранного (въездного) туризма в Украинской ССР содержится лишь в нескольких работах отечественных исследователей Т.Г. Сокол [1], Т.А. Дьоровой и Ф.К. Федорченко [2, с.87-90], где данная тема раскрыта весьма фрагментарно. Определенные шаги в направлении изучения данной темы также были сделаны американским историком Ш. Салмоном (S. Salmon) [3]. Ещё меньше известно о становлении и развитии материально-технической базы «Интуриста» в таком популярном туристско-рекреационном регионе международного уровня, как Крым, хотя большинство созданных здесь в советский период объектов размещения иностранных туристов (гостиничный комплекс «Ялта», гостиница «Ореанда», отель-кемпинг «Поляна сказок») продолжают принимать гостей из-за рубежа и в наши дни.

Целью данного исследования является характеристика развития инфраструктуры, входившей в систему «Интуриста» и предназначавшейся для обслуживания иностранных граждан, путешествовавших по территории Крымского полуострова во второй половине 1950-х–1980-е гг.

Задачи исследования предполагают углубленное знакомство с существовавшей сетью объектов размещения (гостиницы, мотели, кемпинги) и предприятий общественного питания (рестораны, кафе, бары), а также с динамикой пополнения собственного автопарка учреждений по приему иностранных туристов в Крыму.

В силу сочетания целого комплекса причин общественно-политического и социально-экономического характера, прием зарубежных вояжеров на крымской земле возобновился спустя более чем 11 лет после освобождения территории полуострова от немецко-фашистских захватчиков. Именно тогда (в 1955 г.) здесь вновь начало свою работу закрытое в июне 1941 г. Крымское отделение Всесоюзного акционерного общества (ВАО) «Интурист». Значительно позже, в 1983 г., оно было преобразовано в Крымское объединение Государственного комитета СССР по иностранному туризму (Госкоминтуриста СССР). При этом, как и в довоенный период [4], основным центром развития иностранного туризма в регионе оставалась Ялта. Прибытие в этот город первой после окончания Великой Отечественной войны организованной туристской группы по линии «Интуриста» ожидалось осенью 1955 г. К этому времени для обслуживания зарубежных гостей была выделена часть номеров коммунальной гостиницы «Южная», где в связи с этим был осуществлен косметический ремонт [5, л.7-8]. В последующие годы для их размещения